

Ta'lim jarayonida notiqlik qobiliyatini shakllantirishda ijtimoiy faollikning ōrni

Narimanova Shahodat Jumonozor qizi

OXU 1- kurs magistranti

Annotatsiya: Ushbu tezisda ta'lim jarayonida notiqlik (oratorlik, ommaviy nutq soʻzlash) qobiliyatini rivojlantirish masalasi koʻrib chiqiladi. Notiqlik qobiliyati shakllantirishda ijtimoiy faollikning oʻrni alohida taʼkidlanadi. Ijtimoiy faollik – shaxs yoki guruhning ijtimoiy jarayonlarga faol ishtirok etishi, jamoatchilik ishlarida qatnashishi, muloqot va targʻibot orqali fikr bildirish orqali notiqlik mahoratini oshirishning muhim omili hisoblanadi. Ta'lim muassasalarida ijtimoiy faoliyat (debatlar, jamoatchilik tadbirlari, loyihalar) notiqlik qobiliyatini amaliy ravishda mustahkamlashga yordam beradi. Tadqiqotda oʻzbek va xorijiy olimlarning fikrlari, shuningdek, ta'lim amaliyoti misollari keltirilgan. Tezis ta'lim tizimida notiqlik san'atini rivojlantirish boʻyicha takliflar bilan yakunlanadi.

Kalit soʻzlar: notiqlik qobiliyati, ta'lim jarayoni, ijtimoiy faollik, ommaviy nutq, ritorika, muloqot madaniyati, debatlash, jamoatchilik ishtiroki, nutq madaniyati, pedagogik mahorat.

Аннотация: В данной работе рассматривается вопрос развития ораторских навыков (устной речи, публичных выступлений) в образовательном процессе. Подчеркивается роль социальной активности в формировании ораторских навыков. Социальная активность является важным фактором совершенствования ораторских навыков благодаря активному участию отдельного человека или группы в социальных процессах, участию в общественной жизни и выражению мнений посредством коммуникации и защиты интересов. Социальная активность в образовательных учреждениях (дебаты, публичные мероприятия, проекты) способствует практическому укреплению ораторских навыков. В исследовании представлены взгляды узбекских и зарубежных ученых, а также примеры образовательной практики. Работа завершается предложениями по развитию ораторских навыков в системе образования.

Ключевые слова: ораторские навыки, образовательный процесс, социальная активность, публичные выступления, риторика, культура коммуникации, дебаты, участие общественности, культура речи, педагогические навыки.

Abstract: This thesis considers the issue of developing oratory (oratory, public speaking) skills in the educational process. The role of social activity in the formation of oratory skills is emphasized. Social activity is an important factor in improving oratory skills through the active participation of an individual or group in social processes, participation in public affairs, and expression of opinions through communication and advocacy. Social activities in educational institutions (debates, public events, projects) help to practically strengthen oratory skills. The study presents the views of Uzbek and foreign scientists, as well as examples of educational practice. The thesis concludes with proposals for the development of oratory in the educational system.

Keywords: oratory skills, educational process, social activity, public speaking, rhetoric, culture of communication, debating, public participation, speech culture, pedagogical skills.

Kirish: Zamonaviy ta'lim tizimida shaxsni har tomonlama rivojlantirish, uning kommunikativ va ijtimoiy kompetensiyalarini shakllantirish dolzarb masalalardan biridir. Notiqlik qobiliyati – bu omma oldida ishonchli va ta'sirchan nutq so'zlash, tinglovchilarni ishontrish, fikr almashish qobiliyati bo'lib, u faqat nazariy bilim bilan emas, balki amaliy faoliyat orqali shakllanadi [1].

Ijtimoiy faollik notiqlikni rivojlantirishning asosiy omillaridan biri hisoblanadi. Chunki ijtimoiy faollik shaxsni jamiyatdagi muammolarga qiziqish, ularni muhokama qilish, o'z pozitsiyasini himoya qilishga undaydi. O'zbekiston ta'lim tizimida “Yangi O'zbekiston” strategiyasi doirasida yoshlarni faol fuqarolikka tayyorlash, ularning ijtimoiy faolligini oshirish masalasi muhim o'rin tutadi [2]. Notiqlik qobiliyati esa bu jarayonda muhim vosita bo'lib xizmat qiladi.

Asosiy qism Notiqlik qobiliyati shakllantirishning nazariy asoslari qadimgi Yunoniston va Rimdan boshlanadi. Arastu va Kvintilian notiqlikni mantiq, etika va estetika uyg'unligi deb hisoblagan. Zamonaviy ta'limda notiqlik ritorika, psixologiya va pedagogika fanlari kesishmasida o'rganiladi [3].

O'zbek ta'lim tizimida notiqlik madaniyati o'qituvchi va o'quvchilar nutqida muhim o'rin tutadi. O'qituvchining nutqi ravon, aniq va ta'sirchan bo'lishi kerak, chunki u o'quvchilarga namuna bo'ladi. Notiqlik qobiliyati rivojlantirishda ijtimoiy faollikning roli quyidagicha namoyon bo'ladi:

1. **Amaliy muloqot muhitini yaratish.** Ijtimoiy faoliyat (debat klublari, ilmiy to'garaklar, jamoatchilik loyihalari) o'quvchilarga doimiy ravishda nutq so'zlash

imkonini beradi. Bu jarayonda ular fikr bildirish, bahslashish, tinglovchilarni jalb qilish ko'nikmalarini oshiradi [4].

2. **Ijtimoiy mas'uliyatni shakllantirish.** Ijtimoiy faollik orqali o'quvchilar jamiyat muammolarini (ekologiya, ta'lim, yoshlar masalalari) muhokama qiladi. Bu ularning nutqini mazmunli va maqsadli qiladi, chunki notiqlik faqat shakl emas, balki mazmun bilan bog'liq [5].

3. **Psixologik tayyorgarlik.** Jamoatchilik oldida chiqish qo'rquvni yengish, o'ziga ishonchni oshirishga yordam beradi. Ijtimoiy faoliyatda ishtirok etgan o'quvchilar nutqda pauza, intonatsiya, imo-ishoralardan mohirona foydalanishni o'rganadi [6].

O'zbekiston oliy ta'lim muassasalarida "Notiqlik san'ati" fanining o'qitilishi, shuningdek, "Ma'naviyatshunoslik" va "Pedagogik mahorat" kurslarida notiqlik elementlarining kiritilishi ijtimoiy faollik bilan uzviy bog'liq. Masalan, talabalar jamoatchilik tadbirlarida faol ishtirok etishi nutq madaniyatini oshiradi [7].

Muhokama Ijtimoiy faollik notiqlikni rivojlantirishda samarali bo'lsa-da, ba'zi muammolar mavjud: o'quvchilarning yetarli tajribasizligi, nutq texnikasining pastligi, vaqt yetishmasligi. Shu sababli, ta'lim jarayonida notiqlik mashqlari (debat, prezentatsiya, rol o'yinlari) ijtimoiy faoliyat bilan birlashtirilishi kerak.

Xorijiy tajribada (masalan, AQSh va Yevropada Toastmasters klublari) ijtimoiy faollik notiqlikni rivojlantirishning asosiy usuli sifatida qo'llaniladi. O'zbekistonda ham "Notiqlik san'ati akademiyasi" kabi tashkilotlar bu yo'nalishda ish olib bormoqda [8].

Xulosa va takliflar Ta'lim jarayonida notiqlik qobiliyatini shakllantirishda ijtimoiy faollik muhim o'rin tutadi. U nazariyani amaliyot bilan bog'laydi, shaxsni faol fuqaroga aylantiradi va nutq madaniyatini oshiradi.

Takliflar:

- Maktab va OTMlarda debat va notiqlik klublarini tashkil etish;
- Ijtimoiy loyihalar orqali o'quvchilarni jamoatchilik oldida chiqishga jalb qilish;
- "Notiqlik san'ati" fanini majburiy modul sifatida kiritish;
- O'qituvchilar malakasini oshirishda notiqlik va ijtimoiy faollik elementlarini kuchaytirish.

Bu choralarni amalga oshirish yosh avlodni zamonaviy talablarga mos, faol va kommunikativ shaxslarga aylantiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

- [1] A. Aripova. Notiqlik san'ati - ijtimoiy madaniy fenomen sifatida. Toshkent, 2024. (56-60-betlar).
- [2] Sh. Raximov. O'zbek jamiyatida ijtimoiy faollik. Toshkent: Sharq nashriyoti, 2020. (45-50-betlar).
- [3] R. Rasulov, Q. Mo'ydinov. Nutq madaniyati va notiqlik san'ati. Toshkent: O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi, 2020. (20-35-betlar).
- [4] A. Xoliqov. Pedagogik mahorat. Toshkent, 2018. (120-135-betlar).
- [5] O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi. Notiqlik san'ati. O'quv qo'llanma. Toshkent: Mirzo Ulug'bek nomidagi O'zbekiston Milliy universiteti, 2022. (15-25-betlar).
- [6] O'qituvchi nutqi madaniyati. Maqola (CyberLeninka va boshqa manbalar asosida). 2022. (45-68-betlar).
- [7] M. I. Isroil, L. I. Toshmuxamedova. Notiqlik san'ati. Toshkent, 2015. (25-40-betlar).
- [8] Rahimboy Jumaniyozov. Notiqlik san'ati akademiyasi materiallari. 2019-2024.